

Wstęp

Wśród różnych dyscyplin naukowych również historia wychowania zajmuje się działalnością firm wydawniczych. Badacze dziejów edukacji zadają sobie pytania: Jaka była oferta firm edytorskich i jaki jej obszar powinien stać się przedmiotem zainteresowań? Wstępne poszukiwania w tym zakresie prowadzą zwykle do wyodrębnienia profilu lub tylko pewnego wycinka produkcji księgarskiej, na które składają się w pierwszej kolejności publikacje adresowane do nauczycieli, wychowawców, rodziców, uczniów, dzieci i młodzieży. Najczęściej są to wydawnictwa naukowe i popularnonaukowe z dziedziny nauk o wychowaniu, poradniki metodyczne, podręczniki, lektury szkolne i książki do dobrowolnego, indywidualnego czytania. W obszarze eksploracji zwykle znajdują się zagadnienia wychowawcze, dydaktyczne, oświatowe, społeczne i kulturalne.

Należy podkreślić, że pojmowanie działalności wydawniczej nie jest ograniczane jedynie do profesjonalnych firm edytorskich, ale rozumiane jest szerzej – objęto tym określeniem również związki, stowarzyszenia, kościoły, osoby prywatne. W zakres tego pojęcia wchodzi także wydawcy czasopism, którzy zamieszczali treści związane z edukacją, oświatą i kulturą.

Na przestrzeni ostatnich dwóch stuleci można mówić o systematycznym wzroście różnego rodzaju działalności edytorskiej. Trzeba jednak mieć na uwadze, że jej rozwój przebiegał w niejednakowych warunkach. W czasach zaborów, dwudziestolecia międzywojennego, Polski Ludowej i Trzeciej Rzeczypospolitej funkcjonowały odmienne przepisy prawne regulujące powstawanie wytworów wydawniczych. Cenzura represyjna i prewencyjna, narzucanie przez ideologię sposobu postrzegania świata i zwycięstwo wolności słowa decydowały w różnych okresach czasowych o kształcie oferty wydawniczej.

Oddawana do rąk czytelnika publikacja stanowi kontynuację problematyki zainicjowanej kilka lat temu, która przyniosła rezultaty w postaci książek wydanych w 2014 r. pod jednym tytułem *Działalność instytucji wydawniczych na rzecz oświaty i edukacji*¹. Jest ona drugą z kolejnych dwóch monografii, mieszczących opracowania dokumentujące udział poszczególnych ośrodków edytorskich w „oświecaniu” i szeroko pojmowanym wychowaniu społeczeństwa. Składają się

¹ *Działalność instytucji wydawniczych na rzecz oświaty i edukacji w XIX i początkach XX wieku*, red. I. Michalska, G. Michalski, Łódź 2014; *Działalność instytucji wydawniczych na rzecz oświaty i edukacji w XX i w pierwszych latach XXI wieku*, red. I. Michalska, G. Michalski, Łódź 2014.

na nią teksty dotyczące inicjatyw edytorskich podejmowanych na ziemiach polskich w XX i początkach XXI w. We wcześniejszej pozycji znalazły swoje miejsce wyniki badań obejmujących ofertę księgarską w XIX i w pierwszych latach XX w.²

Prezentowany pięcioczęściowy tom składa się z 23 artykułów, a jego struktura ma charakter problemowy. W części pierwszej znajdują się teksty ukazujące wydawców upowszechniających idee wychowawcze, które pojawiały się w czasach Drugiej Rzeczypospolitej. Otwiera ją opracowanie Krzysztofa Jakubiaka prezentujące czasopisma Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, które z jednej strony miały swój wkład w wypracowywaniu, z drugiej – w propagowaniu ideologii wychowawczej sanacji. Joanna Sosnowska skupiła swoją uwagę na Towarzystwie Wychowania Przedszkolnego i Sekcji Wychowawczyń Przedszkoli Związku Nauczycielstwa Polskiego – organizacjach będących edytorami czasopism „Wychowanie Przedszkolne” i „Przedszkole”, na łamach których starano się ukazywać nowy sens instytucjonalnej pracy opiekuńczo-wychowawczej z małym dzieckiem. Kwestią upowszechniania idei oszczędności wśród młodego pokolenia przez oficyny rządowe, samorządowe, komunalne, spółdzielcze, związkowe, a także wydawców czasopism dla dorosłych, dzieci i młodzieży podjęła Elżbieta Magiera. Natomiast Edyta Wolter wskazała na udział „Młodego Przyrodnika. Czasopisma dla młodzieży”, ukazującego się nakładem Drukarni i Księgarni Świętego Wojciecha w szerzeniu wiedzy przyrodniczej i popularyzowaniu postulatów dotyczących ochrony przyrody.

Część druga książki przywołuje wydawnictwa, które wspierały edukację i wychowanie młodego pokolenia w okresie międzywojennym. Monika Sulejewicz-Nowicka skoncentrowała się na czołowych warszawskich edytorach, posiadających w swojej ofercie m.in. książki szkolne, materiały metodyczne dla nauczycieli, a także słowniki, dzieła naukowe, popularnonaukowe, literackie przydatne w nauce szkolnej i wykorzystywane jako lektury do czytania w czasie wolnym. Wydawnictwo „Książnica-Atlas” stało się przedmiotem zainteresowania Kingi Szymczak i Teresy Gumuły. Pierwsza z wymienionych Auterek dokonała przeglądu bogatego dorobku tej oficyny w zakresie edycji podręczników, książek, pedagogicznych, prac naukowych, beletrystyki, czasopism, map i atlasów. Druga przedstawiła serię pedagogiczną pt. „Współpraca domu i szkoły w dziele wychowania młodzieży”, która dostarczała licznych materiałów przydatnych w doskonaleniu nauczycieli szkół średnich oraz pedagogizacji rodziców. W tym samym nurcie rozważań pozostaje artykuł Wiesławy Leżańskiej, ukazujący współpracę Cecylii Niewiadomskiej z Wydawnictwem Gebethner i Wolff. Wynikiem tej działalności było ukazanie się na rynku księgarskim czytanek do języka polskiego, podręczników do gramatyki, ortografii, stylistyki i teorii literatury. O roli Polskiego Towarzystwa Eugenicznego w upowszechnianiu wiedzy o wychowaniu pisze Piotr Gołdyn, wskazując, że stowarzyszenie to było nakładcą publikacji z zakresu psychologii, doradztwa zawodowego, wychowania fizycznego i seksualnego oraz medycyny szkolnej. Z kolei Grzegorz Michalski, zgłębiając zawartość czasopisma „Ku Szczytom” wydawane-

² *Oświatowe i edukacyjne aspekty działalności wydawniczej w XIX i początkach XX wieku*, red. I. Michalska, G. Michalski, Łódź 2016.

go przez Katolicki Związek Wychowawczy w Wilnie, wyodrębnił i omówił podnoszone na jego łamach zagadnienia teologiczne, psychologiczne i pedagogiczne. Iwonna Michalska przypominała działalność łódzkiego koncernu wydawniczego „Republika”, który młodym czytelnikom proponował pisemka komiksowe i sensacyjne serie zeszytowe. Sprawy kształcenia i wychowania najmłodszego pokolenia Polaków występujące na łamach czasopism łomżyńskich – „Życie i Praca” oraz „Wspólna Praca” nakreśliła Elżbieta Chojnowska.

W trzeciej części książki zamieszczone zostały opracowania odtwarzające podejmowane przedsięwzięcia, mające zapewnić osobom narodowości polskiej, przebywającym na obczyźnie w pierwszej połowie XX w., dostęp do wytworów edytorskich przygotowywanych dla nich w języku ojczystym. Adam Winiarz wskazał na wysiłki wydawnicze Polaków w tym zakresie, które doprowadziły do przekazywania rodakom żyjącym na Dalekim Wschodzie podręczników dla szkół początkowych i gimnazjów, kalendarzy „książkowych” i wielu innych druków. Dzieje powstawania podręczników do różnych przedmiotów dla poszczególnych szczebli kształcenia oraz książek dla dzieci i młodzieży na Bliskim Wschodzie w okresie II wojny światowej nakreśliła Stefania Walasek.

O zróżnicowanym charakterze publikacji wydawanych przez instytucje edytorskie w czasach Polski Ludowej świadczy czwarta część niniejszej pracy. Joanna Król zaprezentowała instrukcyjną, a także propagandową rolę wydawanego nakładem „Czytelnika” i RSW „Prasa” czasopisma „Nasze Koło Pracuje” przeznaczonego dla aktywu jednej z największych, politycznych organizacji – Związku Młodzieży Polskiej. Romuald Grzybowski pokazał podobne, indoktrynujące znaczenie periodyku „Wychowanie” sygnowanego przez Towarzystwo Szkoły Świeckiej, które adresowano głównie do środowiska nauczycielskiego. O jeszcze innym wymiarze związanym z narzucaniem linii światopoglądowej przez socjalistyczne władze świadczy opracowanie Justyny Gulczyńskiej, która szczegółowo wyjaśnia meandry polityki wydawniczej realizowanej w latach 70. i 80. XX w. w Polsce przez Instytut Programów Szkolnych. Z kolei z badań nad oficyną wydawniczą „Iskry” przeprowadzonych przez Urszulę Kowalewską i Irenę Łabiszewską wynika, że jej niezwykle bogata oferta w postaci literatury beletrystycznej miała rozbudzać i kreować zainteresowania młodzieży, zaś piśmiennictwo społeczno-polityczne, pod względem liczby tytułów pozostające zresztą w mniejszości – kształtować poglądy obowiązujące w państwie socjalistycznym.

Ostatnia, piąta część monografii obejmuje zagadnienia ukazujące wydawnictwa upowszechniające naukową twórczość pedagogiczną oraz rezultaty jej praktycznych osiągnięć w latach PRL-u i po 1989 r. Dwa pierwsze artykuły podnoszą kwestię prac edytorskich w tym zakresie prowadzonych przez Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Dorota Grabowska-Pieńkosz przedstawiła całokształt dokonań tej instytucji, ze szczególnym uwzględnieniem czasopism pedagogicznych. Z kolei Joanna Falkowska skoncentrowała się na periodyku „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika”, przywołując w zarysie jego dokonania w blisko w czterdziestopięcioletnim okresie funkcjonowania na rynku księgarskim. Działalność Archidiecezjalnego Wydawnictwa Łódzkiego i jego otwartość na publikowanie wyników badań pracowników Uniwersytetu

Łódzkiego przybliżyli Irena Szewczyk-Kowalewska i Michał Kowalewski. Postać Janiny Bajszczyk-Maciaszkowej – wieloletniej redaktorki „Problemów Opiekuńczo-Wychowawczych” – naświetliła Nella Stolińska-Pobralaska, skupiając się na jej wkładzie w popularyzowanie wiedzy z zakresu pedagogiki społecznej. Artykuł Ewy Obały zamykający ten tom prezentuje pismo „Asnykowiec”, którego wydawcą jest Stowarzyszenie Wychowanków Gimnazjum i Liceum im. Adama Asnyka w Kaliszu. Stanowi ono przykład, że dobre doświadczenia edukacyjne wyniesione z lat spędzonych w ławie szkolnej, będące z pewnością wynikiem stosowanych przez nauczycieli optymalnych rozwiązań dydaktyczno-wychowawczych, mogą zaowocować chęcią utrwalania tego czasu, aby zachować swoich pedagogów w pamięci, a także pokazać sukcesy dorosłych już absolwentów, w czym miała udział kaliska szkoła.

Redaktorzy